

ВІДГУК

офіційного опонента Марчук Людмили Миколаївни,
доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри журналістики
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка про
дисертаційну роботу

Уляни Володимирівни Кемінь «Категорія емотивності та мовні засоби її
експлікації в художньому дискурсі Марії Матіос», подану на здобуття ступеня
доктора філософії

зі спеціальності 035 «Філологія», галузь знань 03 Гуманітарні науки

1. Актуальність теми дослідження. Актуальність дисертаційного дослідження й вибір його теми зумовлюють такі чинники: стійка зацікавленість сучасного мовознавства проблемами функціонування слів естетичного забарвлення в різностильових стихіях; відсутність досліджень, присвячених комплексному аналізу емотивності в художньому дискурсі Марії Матіос; необхідність перегляду лексикографічного опису нових лексем.

Актуальною і своєчасною, враховуючи глибину художнього мислення Марії Матіос, є проблема вивчення експресивно-виражального потенціалу різнорівневих мовних одиниць в мовостилі письменниці. Надзвичайно цінну наукову розвідку в цьому ключі представила Уляна Кемінь. Виконана вона як дисертаційна робота під назвою «Категорія емотивності та мовні засоби її експлікації в художньому дискурсі Марії Матіос».

Дослідження є новаторським, актуальним і своєчасним. У роботі здійснено ґрунтовний аналіз різнорівневих мовних засобів, що реалізують категорію емотивності в художньому дискурсі Марії Матіос, визначено домінуючий рівень реалізації емоційно-оцінних інтенцій у мовленні персонажів, окреслено роль авторської пунктуації як одного із чинників експлікації категорії експресивності. Оскільки художній текст вимагає реалізації не тільки інформативної, але й особливої естетичної функції, то під час лінгвістичного аналізу художнього тексту переконуємося у потребі розрізнати три рівні сприйняття його змісту: експліцитний

(безпосередній), імпліцитний (прихований) і естетичний (такий, що впливає на почуття прекрасного в людині).

Репрезентована робота є важливою спробою комплексно інвентаризувати категорію емотивності в сучасній українській мові, уточнити її метамову, а саме: описати дефініційне наповнення термінів «емоція», «емоційність», «емотивність», «експресивність», «оцінка»; розробити методологію аналізу, отримати узагальнені та цілісні результати дослідження категорії емотивності та мовних засобів її екслікації в художньому дискурсі Марії Матіос.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Об'єктом дослідження обрано мовотворчість української письменниці Марії Матіос, а предметом – лексико-фразеологічні, морфологічні та синтаксичні засоби вербалізації категорії емотивності в художньому дискурсі Марії Матіос.

Метою пропонованої роботи доречно обрано здійснення комплексного аналізу та дослідження її експресивно виражального потенціалу в художньому дискурсі Марії Матіос.

Наукові положення, сформульовані у дисертаційній роботі Уляни Кемінь, аргументовані достатньо повно, на належному науковому рівні. Матеріали розділів викладені відповідно до заявленої мети і завдань і відповідають сутності об'єкта та предмета дослідження. Дисертантка запропонувала новаторське, цікаве й науково обґрунтоване трактування обраної теми.

Робота виконана за допомогою грамотно підбраного й науково обґрунтованого методологічного інструментарію: до аналізу залучено структуральний, контекстуально-інтерпретаційний, метод моделювання, статистично-кількісний, інтент-аналіз, дискурс-аналіз. Для написання повноцінного оригінального дослідження дисертантка сформувала сучасну теоретико-методологічну базу, до якої залучила праці українських та зарубіжних учених із питань дослідження категорії емотивності.

Дисертаційна робота має логічно впорядковану структуру. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (17 найменувань), списку використаної літератури (192 позиції), трьох додатків.

У першому розділі «Теоретичні засади вивчення категорії емотивності в контексті ідіолекту письменника» визначено й охарактеризовано наукові пошуки вчених у площині емотивності як лінгвістичної категорії. Уляна Кемінь описала термінологічне поле дисертаційного дослідження, типологію емоцій у лінгвопсихологічних наукових студіях. Досить вдалим, на нашу думку, є виділення екстралінгвальних чинників, що детермінують емоційно-оцінну парадигму мовотворчості М. Матіос. Важливим теоретичним положенням стосовно взаємозв'язку слова і художнього тексту є те, що слово дієво впливає на процес мислення, роблячи його більш продуктивним, економним. Людина не винаходить нові знаки, а використовує ті, що вже існують, пристосовуючи (модифікуючи) їх для виконання нових функцій. Визначивши дефініцію поняття «індивідуальний стиль автора», Уляна Кемінь, підтримуючи думку Н. Шатілової, детермінує ідіостиль як вербальну реалізацію індивідуально-авторської картини світу письменника в системі лексичних, фразеологічних, граматичних одиниць, що виражають світоглядну орієнтацію, стали стильові ознаки мовця, які визначають специфіку художньої системи тексту цього мовця.

Другий розділ «Лексико-фразеологічні маркери емотивності в художньому дискурсі Марії Матіос» присвячений безпосередньо аналізу лексичних та фразеологічних маркерів актуалізації емотивності. Окремо авторка проаналізувала діалектизми як засоби увиразнення психоемоційного стану мовця. Уляна Кемінь у художньому дискурсі М. Матіос зафіксувала типи емоційно-оцінних реєстрів позитивного та негативного спрямувань і встановила 5 типів, які репрезентують категорію емотивності. За її спостереженнями, високий рівень емоційного задоволення виражають епітети як художні означення, порівняння, побудовані на індивідуальних асоціаціях авторки, емотивна лексика природно входить у метафоричні словосполучення. Дослідниця зазначає, що фразеологічний фонд ідіостилю М. Матіос формують як загальноприйняті, кодифіковані фразеологічні одиниці, так і етномарковані. Крім цього, ідіостилю письменниці властиве вживання діалектизмів буковинського ареалу, які дослідниця поділяє за групами та аналізує з позиції позитивного та негативного спрямування їх семантики.

Третій розділ дисертаційної роботи – «Морфологічні маркери емотивності в

художньому дискурсі Марії Матіос» присвячено дослідженню особливостей емотивного вживання іменників, прикметників, дієслів та службових частин мови в прозі письменниці. Уляна Кемінь провела значну роботу, дослідила суфікси іменника, які продукують емотивність, та виділила два типи значень, характерних для іменників-експресивів із зменшено-пестливими й збільшувально-згрубілими суфіксами; проаналізувала роль прикметника як потенційного репрезентанта емоційно-оцінної ознаки; описала виражальні особливості дієслів в ідіолекті М. Матіос; виділила службові частини мови та вигуки, які за своєю лінгвістичною природою здатні реалізувати різноманітні емоційні відтінки.

На особливу увагу заслуговує 4-й розділ «Синтаксичні засоби увиразнення категорії емотивності в художньому дискурсі Марії Матіос», в якому авторка описала функціонування питальних, окличних речень, вокативних структур, незавершених конструкцій та їх роль як ефективних маркерів емотивності на синтаксичному рівні української мови та в дискурсі Марії Матіос.

Висновки до дисертації є логічно умотивованими, достатньо ґрунтовними, вони сконцентровано відтворюють сутність дисертаційної роботи та окреслюють перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Дисертаційну роботу завершують додатки, які є наочним ілюстративним матеріалом до проведеного дослідження.

Варто відзначити, що опонована робота є завершеною працею, загалом характеризується власною науково виваженою концепцією, чітким змістом, переконливими ілюстраціями.

Список використаної наукової літератури та джерельної бази оформлено відповідно до вимог наукових фахових видань України, він містить праці іноземними мовами, а також багато тих наукових розвідок, які видані впродовж останніх п'яти років.

3. Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі **вперше** в українському мовознавстві здійснено ґрунтовний аналіз різнорівневих мовних засобів, що реалізують категорію емотивності в художньому дискурсі Марії Матіос, схарактеризовано екстралінгвальні чинники письменницького ідіолекту; домінантним рівнем репрезентації категорії емотивності визначено лексико-фразеологічний,

проаналізовано граматичні засоби як маркери емоційних реєстрів в ідіостилі Марії Матіос. Новим є системний аналіз категорії емотивності щодо потенції синтаксичних виражальних засобів у прозі Марії Матіос.

Дисертація Уляни Кемінь сприймається як новий, свіжий погляд на проблему категорії емотивності на матеріалі художнього дискурсу Марії Матіос із належно прокоментованими узагальненнями і висновками.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Ключові положення й результати дослідження достатньо повно висвітлені й апробовані у чотирнадцяти публікаціях різного рівня. За матеріалами дисертації здійснено шість публікацій у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України із присвоєнням категорії «Б». Уляна Кемінь здійснила вісім публікацій, у яких додатково відображені результати дослідження у матеріалах і тезах доповідей на конференціях різного рівня. Усі публікації за результатами дисертації У. Кемінь виконала одноосібно.

5. Практичне значення одержаних результатів. Безперечно розвідка Уляни Володимирівни Кемінь має практичну цінність, підперту теорією, бо надає цікавий матеріал для дослідження мовних засобів експлікації категорії емотивності та для їх подальшого якісно-кількісного аналізу.

Зібраний та проаналізований у дисертації фактичний матеріал, викладені теоретичні положення і зроблені висновки можуть бути застосовані на заняттях із лексикології та діалектології української мови, в теоретичних курсах з «Лінгвістики тексту», «Сучасної української мови», «Етнолінгвістики». Викладені концептуальні положення можуть стати в нагоді у процесі написання підручників і посібників із фразеології, у підготовці словника мови Марії Матіос. Також отримані факти якісно сприятимуть при написанні монографій, магістерських та дисертаційних досліджень.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації. Належно поцінуюючи наукову працю Уляни Кемінь, укажемо, проте, на певні аспекти, що вимагають, на наш погляд, пильнішої уваги:

1. У Вступі дисертації зазначено використання статистично-кількісного методу з метою встановлення співвідношення емоційно-оцінних реєстрів позитивного / негативного спектру. Мова як складна система дискретних одиниць має

окрім якісних (які є об'єктом вивчення таких нормативних курсів, як фонетика, дериватологія, лексикологія, синтаксис, теорія тексту, комунікативна лінгвістика тощо), ще й кількісні характеристики. Вони властиві усім рівням мовної системи, причому кількісні характеристики нижчого рівня можуть стати причиною якісних відмінностей на вищому рівні. У роботі дисертантка фіксує ці реєстри, подає приклади та описує їх, у Додатку В наводить діаграму абсолютної частотності уживання емотивних одиниць, проте не зовсім розкриває методику їх кількісного обрахунку. Тому виникає запитання: як саме дисертантка використала метод кількісного аналізу для дослідження, наприклад, лексем-маркерів вербалізації емотивності, як здійснювала порівняльний аналіз вербальних одиниць різних рівнів, які передають різні емоції.

2. У пункті 2.1. **Лексичні маркери актуалізації емотивності в художньому дискурсі** Уляна Кремінь виділяє в прозі М. Матіос два типи емоційно-оцінних реєстрів (с. 65), а далі на с. 66 встановлює вже п'ять типів емоційно-оцінних реєстрів і вказує критерії виокремлення таких емоцій. Важливо дізнатися, як співвідносяться перших два реєстри з іншими п'ятьма, виділеними авторкою, які з них є загальними і частковими, і чи не варто було б на основі емоційно-оцінних реєстрів позитивного і негативного спрямування зробити розподіл усіх інших емоцій, які б мали забарвлення зі знаком + чи зі знаком -?

3. У третьому розділі Уляна Володимирівна доречно аналізує незакінчені висловлення в аспекті категорії емотивності, чинники їх з'яви у мові та вказує, що «прагматична функція незакінчених висловлювань полягає в посиленні напруженості мови та відтворенні динаміки живого мовлення» (с.165). Здобувачка більшість прикладів наводить із діалогічного мовлення персонажів. Уважаємо за доцільне вказати, що аналізовані засоби є також виразниками категорії мовної економії, оскільки учасники діалогів ознайомлені з попередньою інформацією, пресупозицією, тобто передумовами і попередніми умовами, які не входять у мовленнєвий зміст висловлювання, але створюють ґрунт для його вживання і дозволяють досягти комунікативної мети. Тому думаємо, що такі структури в аспекті прагматики варто було аналізувати і як фрагмент колективного когнітивного простору, що актуалізується в комунікації.

Наголошуємо на тому, що висловлені зауваження швидше за все впливають із нашого власного бачення можливого варіанта представлення дослідження. В авторки є власна концепція, власний науковий погляд на інтерпретацію актів узагальнення результатів дослідження. Зроблені зауваження не применшують загальної позитивної оцінки дисертації і не стосуються змісту основних положень роботи.

Після аналізу тексту дисертації відзначаємо дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

7. Загальна оцінка дисертації. Дисертаційна робота «Категорія емотивності та мовні засоби її експлікації в художньому дискурсі Марії Матіос» відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 431 від 21.03.2022 р.), а її авторка – Кемінь Уляна Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 «Філологія».

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук,

професор, завідувач кафедри журналістики

Кам'янець-Подільського національного університету

імені Івана Огієнка

Людмила МАРЧУК

Учений секретар

Кам'янець-Подільського

національного університету

імені Івана Огієнка

Наталія КОВАЛЕНКО

